

KWESTIA ŻYDOWSKA
W PUBLICYSTYCE ELIZY ORZESZKOWEJ

NR 3087

MAGDALENA PIEKARA

KWESTIA ŻYDOWSKA
W PUBLICYSTYCE ELIZY ORZESZKOWEJ

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2013

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
MAREK PIECHOTA

Recenzent
ANDRZEJ FABIANOWSKI

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:
Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

S P I S T R E Ś C I

WSTĘP

Oni — obcy, różni, Inni... 7

ROZDZIAŁ PIERWSZY

Patriotyzm i kosmopolityzm jako wyraz poglądów Orzeszkowej na sprawę narodową po klęsce powstania styczniowego. Niebezpieczny temat — zwycięski pojedynek z cenzurą. Wzorce intelektualne pisarki. Kwestia żydowska a polski patriotyzm 36

ROZDZIAŁ DRUGI

Orzeszkowa wobec tradycji romantycznej związanej z kwestią żydowską. Poglądy pisarki na temat wieszczów romantycznych. Okres zbratania polsko-żydowskiego przed powstaniem styczniowym. Zderzenie poglądów Orzeszkowej z „nowoczesnym” obliczem antysemityzmu. Pogrom warszawski 79

ROZDZIAŁ TRZECI

O Żydach i kwestyi żydowskiej. Płeć i krytycy. Strategia pisarska przyjęta przez Orzeszkową w tekstach prozatorskich i publicystycznych. Lata osiemdziesiąte XIX wieku — Orzeszkowa wobec pogromów i narastającego antysemityzmu. Lektury pisarki, lektury epoki. Wybór języka i problem ambiwalencji (między teorią a praktyką). Kwestia żydowska — zobowiązanie wobec Innego 130

ROZDZIAŁ CZWARTY

<i>O nacyonalizmie żydowskim</i> — okoliczności powstania. Język jidysz. Polska a imperializm rosyjski. Państwo narodowe a asymilacja. Nowe oblicze antysemityzmu europejskiego — Edouard Drumont, afera Dreyfusa, <i>Protokoły mędrców Syjonu</i> . Syjonizm i Teodor Herzl. Rozczarowanie niepowodzeniem asymilacji. Różnorodność postaw i poglądów w kwestii syjonizmu i asymilacji: Maksymilian Horwitz, Ozjasz Thon, Bolesław Prus, Aleksander Świątochowski, Feliks Koneczny. Stanowisko Orzeszkowej wobec syjonizmu	195
--	-----

ROZDZIAŁ PIĄTY

Zakończenie. Tezy sformułowane po pogromie w Kiszyniowie w liście do Ferdynanda Hoesicka. Przed wyborami do dumy, czyli <i>Wtór do głosu wyborcy z Trok</i> . Publicystyka Elizy Orzeszkowej dotycząca kwestii żydowskiej, jednolita strategia czy zbiór głosów?	247
--	-----

BIBLIOGRAFIA	269
------------------------	-----

INDEKS NAZWISK	279
--------------------------	-----

Summary	286
-------------------	-----

Резюме	288
------------------	-----

I N D E K S N A Z W I S K

~ A ~

Abramowicz Hanna 14, 275
 Adamkiewicz Filip 117
 Agamben Giorgio 240
 Aleksander I Romanow 68
 Aleksander II Romanow 54, 55,
 102, 112, 125
 Aleksander III Romanow 125,
 181
 Arcichiewicz Michał 116
 Arendt Hannah 14, 90, 127, 176,
 202, 203, 207, 226, 227, 236,
 260, 265, 269
 Auden Wystan Hugh 227, 269

~ B ~

Bach Jan Sebastian 48
 Bachórz Józef 22, 47, 107, 131,
 134, 269, 274, 275
 Bagehot Walter 46
 Bain Aleksander 46
 Bakałowicz Władysław 117
 Balke Ralf 213, 269

Bauman Janina 187, 269
 Bauman Zygmunt 187, 269
 Beauvois Daniel 202
 Beck Józef 212
 Belmont Leo 192, 194, 269
 Ben Gurion Dawid 195
 Bentkowski Feliks 167, 168, 269
 Berg Mikołaj 104, 269
 Bersohn Mathias 170—172
 Beyer Karol 117
 Birnbaum Natan 214
 Bismarck Otto von 52
 Blumberg Malwina 53, 121, 131,
 147, 188, 197
 Bolesław Pobożny 157
 Borkowska Grażyna 41, 42, 46,
 58, 62, 64, 65, 69, 70, 84,
 96—98, 132, 133, 135, 137,
 139, 140—142, 157, 165,
 180, 233, 244, 248, 257,
 269—272, 274
 Borzymińska Zofia 32, 116, 118,
 122, 149, 270, 275
 Breański Feliks 113
 Brendel Karol 116

Brochwic Tadeusz 92
Brodzka Alina 20, 21, 270
Buber Martin 17, 18, 256, 257,
265, 270
Buckle Henryk Tomasz 46, 131,
191
Burska Ewa 18, 270
Butkiewiczówna Irena 196, 198,
270
Butler Judith 199, 270
Butrymowicz Mateusz 110, 140,
165, 167, 168
Bytomska Katarzyna 157, 270

~ C ~

Calmanson Jacques 168
Cała Alina 26, 85, 102, 123, 127,
142, 148, 186, 226, 270
Cassel Zelig 159
Chiarini Alojzy Franciszek 80,
85, 86, 88, 144, 184
Chmielowski Piotr 132, 270
Chopin Fryderyk 64, 172
Choriew Wiktor 69, 270
Chrulow Stiepan 118
Cieszkowski August 87
Cieśla Maria 84, 270
Cohen Joseph 139, 152
Comte August 44, 46
Conrad-Korzeniowski Józef 35,
60, 63—65, 70, 199, 205
Cooper James Fenimore 16
Czacki Michał 110, 111, 168
Czacki Tadeusz 111, 140, 155—
157, 165, 159, 270

Czajkowski Michał 113
Czartoryski Adam 113
Czerwińska Małgorzata 38, 270

~ D ~

Daniec Marcin 76
Daniłowski Wacław 118
Darwin Karol 45—47
Dąbrowski Tomasz 209
Dekert Jan 117
Detko Jan 43, 114, 121, 198,
270
Domańska Ewa 264, 277
Doroszewski Witold 21, 276
Dreyfus Alfred 195, 205—208,
210—212, 231, 235, 236, 238
Drogoszewski Aureli 61, 108,
131, 197, 262, 274
Drucker Peter F. 204
Drumond Edouard 205—207
Dubieniecki Marian 114
Dubnow Szymon 214
Dühning Eugen 210, 212
Dunin-Wąsowicz Krzysztof 116,
273
Dzierzkowski Józef 119

~ E ~

Eisenbach Artur 103, 105, 107,
112, 114, 120, 146, 147, 270
Eisenbaum Antoni 117, 168
Elsenberg Jakub 145
Estreicher Karol 168, 169, 271
Estreicher Stanisław 168, 271

~ F ~

Fabianowski Andrzej 86, 89, 90,
92, 95, 96, 98, 101, 112, 229,
265, 264, 271, 275, 276,
Fajwelson Bronisława 174
Fiedler Arkady 211
Fijałkowski Antoni 115, 117
Fita Stanisław 65, 223, 271, 275
Flawiusz Józef 81
Fontette François de 124, 206, 271
Foucault Michel 201, 271
Friedrich Agnieszka 12
Fritsch Teodor 212
Fuks Marian 118, 271

~ G ~

Gade Niels Wilhelm 105
Gadomski Jan 243, 248
Garnier Adolf Littre Emil 46
Gawalewicz Marian 23, 24, 29,
271
Gawroński Franciszek 32, 154,
274
Geiger Abraham 139, 152, 153,
155
Ginsberg Asher Zwi Hirsch 153
Gobineau Artur Józef de 14, 90,
91
Godlewski Franciszek 114
Goedsche Herman 124
Goldman Izaak 122
Goleniowski Józef 103
Gordon Charles 8
Gosk Hanna 38, 271

Graetz Heinrich 139, 152, 153,
159
Gregorowicz Jan Kanty 121
Grinberg Daniel 14, 90, 176,
202, 269
Gross Jan Tomasz 263
Grünbaum Izaak 195
Grynberg Henryk 33, 185, 192,
271
Guevara Ernesto „Che” 87
Gumplowicz Abraham 174
Gumplowicz Ludwik 140, 155,
157, 158, 162, 224, 270, 271
Gumplowiczów rodzina 157

~ H ~

Haeckel Ernest 45, 47
Halberstam Józef Chaim 86
Hamon Philippe 138, 271
Hartglas Maksymilian 196
Heckel Johann Jakob 45
Helfman Hesja 125
Herodot 49
Hertz Aleksander 29, 175, 235, 271
Herz Cornelius 206, 207
Herzl Teodor 153, 195, 208, 210,
211—214, 235, 271
Hirsch Samson Raphael 153
Hirszowicz Abraham 196
Hoesick Ferdynand 171, 241,
248—250, 252, 254, 255
Hollanderski Leon 159
Horwitz Maksymilian 195, 213,
218—222, 227, 228, 238, 271
Hryniewiecki Ignacy 125

Hubicki Szymon 160
Hurwicz Zalkind Salomon 168

~ I ~

Inglot Mieczysław 99, 101, 271
Ireneusz z Lyonu 100, 273

~ J ~

Jagiellonowie 159, 163, 181
Jagmin Feliks 114
Jakub II Stuart 49, 50
Jamrozik Zbigniew 138, 271
Janion Maria 27, 79, 85, 88, 95,
96, 271
Jankowski Czesław 217, 271
Jankowski Edmund 55, 61—63,
65, 68, 92, 121, 135—137, 141,
170, 171, 198, 200, 272, 274
Janowski Maciej 41, 272
Jastrow Markus 114, 115, 117
Jehoszua *patrz* Thon Ozjasz
Jeleński Jan 125, 141, 152, 154,
155
Jeż Tomasz Teodor 46, 66
Johanan br. 211, 272
Johnson Paul 144, 145, 272
Joselewicz Berek 27, 87, 88, 95,
101, 102, 111, 120, 122, 150, 272
Józefowicz Herszel 167

~ K ~

Kaczyńska Elżbieta 55, 272
Kaligula 155

Kalinka Walerian 106
Kalinowski Daniel 111, 272
Kamieński Wincenty 68
Karczewski Marceli Paweł 117
Karłowicz Jan 32, 46, 139, 154, 274
Katz Shmuel 214, 272
Kazimierz Jagiellończyk 157
Kitchener Horacy 8
Klimowicz Marcin 258, 272
Kłosińska Krystyna 132, 133,
135, 136, 272
Kłosiński Krzysztof 138, 191,
265, 266, 272
Kochanowski Jan 92, 254
Koczanowicz Leszek 240, 272
Kołodziejczyk Dorota 13, 272
Kołodziejka Zofia 221, 275
Koneczny Feliks 195, 225, 226,
272
Konopnicka Maria 19—21, 95,
178, 270, 272
Korzeniowski Józef 107, 269
Kościuszko Tadeusz 87, 88
Kowalska Małgorzata 194, 259,
273, 275
Kowalski Karol 209
Kozłowski Michał 201, 271
Kozbiał Jan 213, 269
Kozmian Kajetan 82, 106, 272
Krafft-Ebing Richard von 138
Kramsztyk Izaak 114, 115, 117,
155
Kraśniński Wincenty 80
Kraśniński Zygmunt 79, 80, 85—
89, 91—98, 108, 127, 265,
271—274

Kraszewski Józef Ignacy 105,
106, 120
Kraushar Aleksander 116, 120,
140, 156, 159, 171, 273
Kraushar-Bersohn Jadwiga 171
Kruszewan Paweł 247, 248
Kulczycka-Saloni Jadwiga 10, 70,
259, 274, 275
Kuryś Agnieszka 30, 39, 215, 273

~ L ~

Lagarde Paul de 212
Landy Aleksander 118
Landy Michał 118, 119
Landy Szoel 118
Langbehn Julius 212
Langiewicz Marian 122
Ledóchowski Mieczysław 52
Lelewel Joachim 49, 113, 159
Leociak Jacek 97, 273
Lesseps Ferdynand de 206
Lesser Artur 117
Lesznowski Antoni 105, 106
Lévinas Emmanuel 30, 39, 73,
74, 193, 194, 215, 241, 259,
260, 273, 275, 276
Lewita Elia 200
Linneusz Karol 45
Lisowski Jerzy 77, 275
Lowenthal Marvin 213, 271
Lubbock John 46
Lubliner Ozeasz Ludwik 149, 150
Luksemburg Róża 42, 43, 221,
273
Luter Marcin 48

Lutosławski Wincenty 63
Lutostański Hipolit 124, 126
Lygdamis 49

~ Ł ~

Łagodzka Anna 260, 269
Ławrow Wokuł 120

~ M ~

Macaulay Tomasz Babington 49
Machul-Telus Beata 156, 274
Maciejowski Wacław Aleksan-
der 155, 159—162, 273
Mahdi 7—10, 14
Mahler Rafael 172
Majmonides Mojżesz 154
Makaruk Maria 95, 275, 276
Margall y Pi Francisco 47
Markiewicz Henryk 19, 28, 34,
40, 132, 270, 273
Marszak Samuel 76
Matejko Jan 154
Meisels Dow Ber 113, 114—117,
151, 180
Mendychowska Maria 124, 271
Mendychowski Mieczysław 124,
206, 271
Merzbach Henryk 119, 122
Méyet Leopold 33, 170, 171
Michnik Adam 224, 276
Mickiewicz Adam 27, 40, 64, 75,
79, 80, 92, 94—97, 111—113,
120, 129, 177, 184, 254, 258,
275, 276

Migasiński Jacek 30, 39, 215,
273

Mikołaj II Romanow 42

Mill John Stuart 44, 46

Mojecki Przemysław 160

Molisak Alina 221, 275

Myszor Wincenty 100, 273

~ N ~

Napoleon I Bonaparte 68, 181

Napoleon III Bonaparte 50, 51

Natan Jakub 95, 104

Nattarer Johann 45

Neron 155

Neruda Amalia 105

Neruda Franz 105

Neruda Maria 105

Neruda Wilhelmina 105

Nerudów rodzeństwo 103, 105,
106

Niedzielski Aleksander *patrz*

Landy Aleksander

Niemcewicz Julian Ursyn 80—
82, 84, 140, 169, 273

Nijakowski Lech M. 34, 238, 273

Nordau Max 235

Norwid Cyprian Kamil 97, 101,
119, 120, 273

Nowinowski Sławomir M. 41,
272

Nusbaum Henryk 31, 32, 154,
274

Nusbaum Hilary 31, 32

Nusbaum-Hilarowicz Józef 35

Nusbaumów rodzina 32, 35

Nycz Ryszard 13, 38, 180, 240,
269—272

~ O ~

Opalski Marian 142, 273

Opolska-Kokoszka Bogna 260,
276

Opolski Antoni 168

Oppman Artur 117

Orzeszko Florenty 113, 115

Orzeszko Piotr 68, 69

Osman-bey 124, 161

Ostolski Adam 199, 270

~ P ~

Paczoska Ewa 123, 274

Palacky František 48, 49

Pawelec Maria 156, 274

Pawłowicz Edward 114

Peltyn Samuel Hirs 33, 77, 97,
139, 140, 143, 148, 188

Perles Joseph 159

Peschel Oskar Fryderyk 47

Phillips Ursula 142, 274

Pilatti Henryk 117

Pius X 212

Pizon Gnejusz Kalpurniusz 155

Płachecki Marian 36, 37, 41, 56,
59, 274

Pobóg-Malinowski Władysław
212, 275

Poliakov Léon 209

Pomian Krzysztof 14, 275

Pomorski Jan 41, 272

Posner Stanisław 196—198
Potocka Delfina 89, 273
Prus Bolesław 10, 12, 13, 22, 47,
54, 107, 123, 131, 177, 195,
222, 223, 269, 275, 276
Przybyszewski Stanisław 63, 64,
275

~ R ~

Radomiński Jan Alojzy 169
Radowicki Gustaw 114
Reinach Jacques de 206
Renan Ernest 139, 152, 153
Retcliffe John sir *patrz* Goedsche
Herman
Reus Edouard Antoine 152
Rieger Władysław 48, 49
Romanowski Mieczysław 119
Romejko-Hurko Josif 147
Ronen Shoshana 221, 275
Rose Adam 212
Rosmanit Adolf 122
Rostkowska Józefa 113
Rostropowicz-Clark Joanna 95,
275
Rudkowska Maria 69, 84, 96,
157, 270, 272
Rutkowski Zdzisław 117
Rybaczenko Michaił 247

~ S ~

Sabbataj Cwi 81
Said Edward Wadie 180
Salvador Joseph 139, 152, 153

Sandauer Artur 188, 275
Sarasate Pablo de 105
Sartre Jean-Paul 77, 275
Savonarola Girolamo 13
Schmitt Henryk Leonard 106,
159
Seneka Młodszy 154, 155
Sienkiewicz Henryk 7—11, 13—
17, 133, 138, 191, 275
Sikorski Józef 55, 61, 122
Singer Bernard 196
Skarga Barbara 193, 194, 275
Skarga Piotr 160
Skorupa Ewa 15, 276
Słowacki Juliusz 92, 95, 98, 99,
107—109, 172, 229, 275
Smoleński Władysław 156,
162—164, 166, 167, 276
Sokołowski Gabriel 254
Sowińska Krystyna 115
Sowiński Józef 115
Spencer Herbert 44, 46, 66, 109,
140, 166, 167, 191
Stalin Józef 88, 126
Staszic Stanisław 82, 84, 110,
144, 165, 184, 276
Steinschneider Moritz 153
Stern Abraham 83, 86, 161
Stępnik Krzysztof 12, 65, 74,
202, 258, 271, 272, 276
Stobiecki Rafał 41, 272
Stobnicki Ksawery 117
Südfeld Simon Maksymilian
patrz Nordau Max
Sudolski Zygmunt 89, 273
Supiński Józef 47

Szawerna-Dyrszka Anna 87,
265, 271
Szawiel Mariola 14, 90, 176, 202,
269
Szeleszyński Bartłomiej 12, 276
Szpaderski Józef 209
Szymanis Eligiusz 95, 276
Szymański Adam 24, 178, 201,
276

~ Ś ~

Śleszkowski Sebastian 168
Świdorski Ludwik Brunon 32,
114, 154, 274
Święcicki Zygmunt 60—62, 67,
69, 136
Świętochowski Aleksander 50,
51, 69, 128, 178, 195, 203,
223, 224, 243—245, 270, 276

~ T ~

Tacyt Publiusz Korneliusz 49
Tarnowska Maria 211, 272
Tarnowski Stanisław 55, 170,
171, 276
Tazbir Janusz 87, 124, 209, 126,
276
Thiers Ludwik Adolf 49, 50
Thon Ozjasz 195, 221, 222, 275,
276
Tischner Józef 260, 276
Tokarska-Bakir Joanna 144, 145,
187, 269, 276
Tomaszewski Jerzy 125, 277

Torquemada Tomás de 13
Towiański Andrzej 39, 112
Trachtenberg Joshua 85
Tramer Maciej 87, 265, 271
Traugutt Romuald 14, 70, 122
Trzeźniowski Dariusz 12, 74,
202, 258, 272, 276
Tugendhold Jakub 86, 145, 173,
174, 276
Tuwim Julian 76

~ U ~

Ujejski Józef 32, 154, 274
Ujejski Kornel 39
Urban Jan 179

~ V ~

Vieuxtemps Henri 105

~ W ~

Węgrzynek Hanna 160, 209,
277
White Hayden 263, 264, 277
Wielopolski Aleksander 110,
146, 165
Wildstein Dawid 263
Wilhelm II Hohenzollern 42
Willaume Juliusz 82, 272
Wiśniewska Iwona 42, 69, 132,
140, 233, 248, 269, 270, 274
Wiśniewska Lidia 35
Wodziński Antoni 68, 274

Wodziński Marcin 80, 83, 110,
125, 128, 143, 144, 146, 169,
170—173, 178, 216, 277

Wohl Henryk 122

Wolfowicz Szymel 169

Wolski Włodzimierz 119

Wójcik Mirosław 144, 272

Wróbel Piotr 102, 124—126,
234, 277

~ Z ~

Zamoyski Władysław 113

Zangwill Israel 235

Zieliński Piotr 160, 209, 277

Ziemkiewicz Rafał 263

~ Ż ~

Żabotyński Zeev 196, 213, 214,
248

Żebrowski Rafał 32, 118, 275

Żeromski Stefan 149

Żmigrodzka Maria 60, 61, 67,
109, 122, 134, 186, 189, 277

Żuk-Skarszewski Tadeusz 63

Żyndul Jolanta 84, 270

Magdalena Piekara

JEWISH QUESTION IN JOURNALISTIC WRITING OF ELIZA ORZESZKOWA

S u m m a r y

The author of *Meir Ezołowicz* often and willingly spoke out in social matters. A moral authority for the contemporaries, she considered her statements on the major problems of her times as a civic duty, the duty of a writer. Concerned or even outraged by specific events, she very often presented magazine editors with proposals which supported initiatives she considered valuable for the public or which expressed her indignation, particularly when it involved protecting the disadvantaged, showing her compassion and persuading others to act together against injustice. Her short papers, statements and open letters, although often emotionally influenced, were characterised by their refined form (after all, she always had to remember the hostile censor who would qualify her work as eligible for publication), balanced line of argument and a constant desire to reconcile different, often conflicting interests. Whilst studying the journalistic writing of Orzeszkowa, even the shortest pieces, one might recall the thought of Emmanuel Lévinas, who believed that “understood as a set of rules for conduct founded upon the universality of maxims or upon a hierarchically ordered system of values, morality carried within itself a rationale”. In Orzeszkowa’s discourse, focused on morality and human-centric order, rationality is always prominent.

Orzeszkowa almost never made assessments – she would rather watch, analyse, sometimes (even quite often) being misled, but always driven by idealistic motives: her belief in the existence of community, community born against centuries-old stereotypes, against everybody, and everything. Despite successive failed uprisings, despite growing prejudices, she believed (and this belief was presented as objective, scientifically proven truth) that human kind was characterised by altruism, a willingness to sacrifice themselves for the sake of the common good. Perhaps it was naïveté, but it was also a kind of a moral code, based on long-term experience and resulting feelings, which, as Hannah Arendt says “nobody could ever have with himself, which, on the contrary, are entirely based on the presence of others”. The social journalism of Orzeszkowa, including that relating to the

Jewish question, must be considered in terms of duty and sacrifice, because these concepts, according to the author, involve civic and patriotic attitudes.

Otherness – but not strangeness (the latter only appeared in a sketch entitled *O nacjonalizmie żydowskim – On the Jewish nationalism*) – of the Jews was a problem for Orzeszkowa. She believed it was just temporary, and could be compensated through providing widespread access to education, which was to lead in turn to a degradation of the authority of the rabbis who, exploiting their position, attempted to impose the supremacy of religious over secular education. The mere assumption seems paradoxical, but the writer believed that creating schools for future generations would lead to the formation of assimilated Jewish intelligentsia (an educated class). She did not even take into consideration the Haskalah – whose activity was in fact what she so eagerly awaited, even desired. Perhaps this is because she did not consider the results of that activity to be sufficiently recognisable in the public space?

Political and social forecasts of Orzeszkowa are often inaccurate; they contain a large amount of imagination and sometimes even naive delusions – but these are not the forecasts that make Orzeszkowa's writing about the Jewish question valuable. The key value, and what occurred very infrequently in those times, is that Orzeszkowa attempted to provide an objective image of the life of Polish Jews, as well as the irrational motives, located on both sides, which prevented reconciliation, mutual understanding and joint action. She considered the Jewish question in conjunction with the history of Poland, and did not regard that minority as *a priori* hostile or harmful.

translated by
Jarosław Francik, Barbara Francik

Magdalena Piekara

ЕВРЕЙСКИЙ ВОПРОС В ПУБЛИЦИСТИКЕ ЭЛИЗЫ ОЖЕШКО

Р е з ю м е

Автор «Меира Эзофовича» часто и охотно выступала по социальным вопросам. Признанная современниками авторитетом, прежде всего моральным, она считала, что высказывания по важным проблемам современности — ее долг как гражданина и как писателя. Нередко, будучи обеспокоенной или даже возмущенной конкретными событиями, она сама предлагала редакторам журналов выразить свою поддержку какой-либо инициативе, которую считала ценной для общества, или наоборот — возмущение, если происходило нечто, противное ее взглядам, но прежде всего тогда, когда могла защищать обездоленных, высказывать им жалость и сочувствие, убеждать других сплотиться против несправедливости. Ее короткие тексты в газетах, открытые письма, хотя зачастую писались под влиянием чувств, отличались отработанной формой (всегда нужно было помнить о строгом цензуре, допускающем ее слова к печати), взвешенными выводами и характеризовались неустанным желанием примирить различные, нередко противоположные взгляды. Анализируя даже самые короткие публицистические тексты Э. Ожешко, можно вспомнить мысль Эмманюэля Левинаса, который считал, что «мораль, понимаемая как комплекс поведенческих правил, опирающихся на универсальность максим или иерархическую систему ценностей, предусматривает разумность». В дискурсе Ожешко, сосредоточенном на вопросах морали, на системе ценностей, ориентированной на человека, а не на свод законов, разумность всегда занимала почетное место.

Ожешко почти никогда не оценивала, скорее, наблюдала, анализировала, иногда — даже часто — ошибалась, движимая идеалистическими побуждениями: верой в существование национальной общности вопреки многовековым стереотипам, вопреки всем и вся. Вопреки очередным провалам восстаний, вопреки нарастающим предубеждениям она верила (и пыталась представить свою веру как объективную правду, доказанную научно), что люди отличаются альтруизмом, желанием посвятить самого себя, чтобы действовать ради всеобщего блага. Возможно, это

наивность, а возможно, своеобразный моральный кодекс, опирающийся на опыт, исходящий из многолетних наблюдений и вытекающих из них ощущений, которых, как пишет Ханна Арендт «нельзя получить, общаясь с самим собой, которые наоборот, опираются на присутствие других». Социальную публицистику Ожешко, в том числе касающуюся еврейского вопроса, следует рассматривать в категориях долга и жертвенности, ибо в этих понятиях заключена, по мнению писательницы, гражданская и патриотическая позиция.

Инаковость — а не чужеродность (сигналы последней появились лишь в очерке «О еврейском национализме») евреев представляла для Ожешко проблему. Она верила, что эта инаковость временна, что ее можно свести к минимуму благодаря всеобщей доступности образования, что должно было привести к снижению авторитета раввинов, использующих свою позицию и объявляющих превосходство религиозного образования над светским. Само по себе это положение кажется парадоксальным, однако писательница верила, что образование ассимилированной еврейской интеллигенции повлечет за собой создание светских школ для очередных поколений. Не замечала деятельности сторонников Хаскалы — такой же, какой добивалась, к какой стремилась сама. Может, она считала, что результаты их усилий недостаточно заметны в публичном пространстве?

Политические и социальные прогнозы Ожешко, как правило, были несостоятельны, содержали в себе значительную долю воображаемого, а иногда и наивных представлений. И все же с уверенностью можно заявить, что не это свидетельствует о ценности публицистики, связанной с еврейским вопросом. Главное в текстах Ожешко — редкая в то время попытка объективно взглянуть на жизнь польских евреев, показать иррациональность (характерную для обеих сторон) мотивов, препятствующих взаимной акцептации, пониманию и совместной деятельности. Ожешко не рассматривала еврейскую проблему в отрыве от истории Польши, не относилась к этому меньшинству как к rigid враждебному и вредоносному.

переведена
Polina Justova

Redaktor: Małgorzata Poglódek
Projekt okładki i łamanie: Marek Francik
Korektor: Lidia Szumigala

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2214-8

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 18,25. Ark. wyd. 15,5.
Papier Alto 80 g/m², vol. 1.5. Cena 22 zł (+VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław